

УДК 378.046

<https://doi.org/10.31071/promedosvity2020.02.005>

ХАРКІВСЬКИЙ ВНЕСОК У РОЗВИТОК ВІТЧИЗНЯНОЇ СТОМАТОЛОГІЇ

Доц. К. В. Жуков, д-р мед. наук А. Ю. Ніконов

Харківська медична академія післядипломної освіти

Харківське наукове товариство стоматологів було створено 1905 р. На той час воно було секцією зубних лікарів Харківського медичного товариства (ХМТ). Із 1910 по 1941 р. головою товариства стоматологів був творець вітчизняної та радянської наукової стоматології та вищої стоматологічної освіти проф. Ю. М. Гофунг.

Після Другої світової війни товариство очолювали класики стоматології, науковці міжнародного рівня професори: І. А. Бегельман, М. Ф. Даценко, М. А. Нападов. Нині товариство стоматологів ХМТ очолює А. Ю. Ніконов.

Приват-доцентуру з одонтології було засновано 1916 р. на кафедрі хірургічної факультетської клініки Харківського університету, а 1919 р. — кафедру одонтології під керівництвом проф. Г. О. Маслова.

За ініціативи Ю. М. Гофунга та підтримки товариства 1921 р. створено перший в Україні й у СРСР одонтологічний факультет Харківського державного медінституту. У серпні 1931 р. одонтологічний факультет трансформовано у Харківський стоматологічний інститут, який 1967 р. переведено до м. Полтави.

Історія післядипломної освіти стоматологів започаткована наказом НКОЗ від 10 листопада 1923 р., яким було створено в Харкові Український центральний інститут удосконалення лікарів (УЦІУЛ, нині — Харківська медична академія післядипломної освіти (ХМАПО)), де викладалися стоматологічні дисципліни.

Стоматологічний факультет було відкрито в Харківському медичному інституті 1978 р.

Наведені дані свідчать, що стоматологічна спільнота Харкова має потужний науковий потенціал: у ХНМУ працює п'ять кафедр стоматологічного напрямку, така сама кількість відповідних кафедр у ХМАПО.

Товариство стоматологів Харківського медичного товариства вшановує пам'ять видатних харківських учених — корифеїв стоматологічної науки, якими було закладено основи вітчизняної наукової стоматології та стоматологічної освіти.

Ключові слова: товариство стоматологів, одонтологія, вітчизняна наукова стоматологія.

Буремні події останніх років відродили цікавість нашого суспільства до власної ідентичності. Пересічні громадяни, науковці, члени громад або товариств цікавляться хто ми є та що було спочатку.

Останнім часом у стоматологічних товариствах нашої країни також шукають відповіді на ці питання. Можливо, відповіді в різних осередках стоматологів не будуть однаковими. Харківські стоматологи пишаються минулим і сьогоденням своєї громади, оскільки наукові стоматологічні школи Харкова завжди були на крок або й кілька кроків попереду колег нашої вітчизни та країн, що колись були метрополіями.

Харківське наукове товариство стоматологів створено ще за часів панування Романовської імперії, після першої буржуазної революції 1905 р. [3, 8]. Тоді це була секція зубних лікарів Харківського медичного товариства (ХМТ). Із 1910 по 1941 р. головою товариства стоматологів був творець вітчизняної та радянської наукової стоматології та вищої стоматологічної освіти професор Юхим Михайлович Гофунг [3].

Після Другої світової війни товариство очолювали класики стоматології, науковці міжнародного рівня професори: І. А. Бегельман, М. Ф. Даценко, М. А. Нападов [3]. У роки незалежності — В. І. Куцевляк, І. Г. Лісова, був період

колективного керівництва. Нині товариство стоматологів ХМТ очолює доктор медичних наук А. Ю. Ніконов.

Після реорганізації Українського наукового товариства стоматологів 1995 р. було створено нову організацію — Асоціацію стоматологів України. Першим головою харківського осередку був проф. В. І. Куцевляк. Наступними головою був доцент В. В. Лисенко, згодом — доцент Н. М. Удовиченко. Тепер осередок діє під керівництвом проф. Є. М. Рябоконя.

Історія товариства стоматологів ХМТ заслуговує на детальний виклад та аналіз, оскільки це історія становлення та розвитку вітчизняної наукової, практичної стоматології та стоматологічної освіти. Із самого початку існування товариства його діяльність мала наукову та навчальну спрямованість: здійснювалася підготовка та перепідготовка медичних фахівців, упроваджувалися в повсякденну лікувальну роботу досягнення медичної науки.

Завдяки сумлінній праці Г. О. Маслова 1916 р. на кафедрі хірургічної факультетської клініки медичного факультету Харківського університету було засновано приват-доцентуру з одонтології, а 1919 р. — кафедру одонтології під його керівництвом [4].

За ініціативи Ю. М. Гофунга та підтримки товариства 1921 р. було створено перший в Україні й у СРСР одонтологічний факультет Харківського державного медінституту [3]. Цьому передувала низка драматичних подій: у квітні 1919 р. попри обурення медичного товариства радянська влада об'єднала Жіночий медичний інститут Харківського медичного товариства із медичним факультетом Харківського університету, а у червні — закрила [4]. На щастя, через деякий час діяльність закладу було поновлено і його більше не закривали, але 1920 р. трансформовано в Харківську медичну академію, де 5 травня 1921 р. відновлено кафедру одонтології. Уже 13 серпня 1921 р. було відкрито одонтологічний технікум, 8 листопада того самого року академію перейменовано в інститут, а технікум — в одонтологічний факультет [4].

До 1921 р. товариство існувало у формі секції зубних лікарів Харківського медичного товариства, а з 1921 р. секцію названо одонтологічною [2, 8].

Історія післядипломної освіти лікарів соматичної медицини та стоматологів започаткована наказом Народного комісаріату охорони здоров'я від 10 листопада 1923 р., яким було створено

у Харкові Український центральний інститут удосконалення лікарів (УЦІУЛ, нині — Харківська медична академія післядипломної освіти (ХМАПО)), де викладалися стоматологічні дисципліни [7, 9].

Із 1924 р. за пропозицією секції одонтології видавався журнал «Одонтологія», головним редактором якого був Ю. М. Гофунг, секретарем-референтом Л. М. Лінденбаум [3].

Того часу масову стоматологічну допомогу надавали фахівці, підготовлені ще в зуболікарських школах. Із метою вдосконалення їх освіти Ю. М. Гофунгом було створено Заочний одонтологічний інститут [3].

Глобальну ідею спеціалізації та поглибленої профільної освіти майбутніх стоматологів із першого курсу на окремому факультеті було сформовано й обґрунтовано Ю. М. Гофунгом у Харкові, на той час столиці України. Йому випала доля боронити цю ідею у змаганні з московськими організаторами медичної освіти, які були проти такої спеціалізації навчання, та перемогти. Сучасна стоматологічна освіта розвивається за ідеєю Ю. М. Гофунга.

Одонтологічна кафедра УЦІУЛ із 1930 р. називається «кафедрою стоматології», а її керівником було призначено професора Л. М. Лінденбаума. Під його проводом кафедра працювала до 1952 р. Наступними керівниками були доц. С. З. Гуткін, проф. Ю. Й. Бернадський [2, 9].

У серпні 1931 р. одонтологічний факультет Харківського медичного інституту було виокремлено в Харківський стоматологічний інститут. Професора Ю. М. Гофунга було призначено завідувачем навчальної частини, а згодом — і його ректором [4].

У 30-ті роки секцію одонтології ХМТ, очолювану Ю. М. Гофунгом, перейменували на стоматологічну. Також того часу в Харкові було відкрито перший у країні завод стоматологічних матеріалів. Харківські вчені-стоматологи активно розробляли й упроваджували в клінічну діяльність вітчизняні стоматологічні матеріали, чому було присвячено багато докладів та дискусій на засіданнях секції [3].

Для молодих учених участь у засіданнях була великим стартом до наукової діяльності. Відомий такий факт: майбутній корифей радянської стоматології Б. Ю. Курляндський під час служби в Харкові підготував наукове дослідження, яке захистив 1937 р. [3].

За даними 1938 р., секція стоматологів була однією з найбільших у Харківському медичному товаристві, налічувала 405 членів. Того року було проведено 20 засідань, 7 семінарів, прочитано 51 доповідь та проведено 45 демонстрацій [3].

Із початком бойових дій 1941 р. товариство тимчасово припинило свою діяльність, яку було поновлено 1944 р. Тоді ж товариству дозволили відкрити комерційну поліклініку, де стоматологи надавали платні послуги [8].

На профільне товариство — товариство стоматологів перетворили секцію 1948 р. Тоді головними напрямками роботи товариства були: консультативний — консультативна допомога надавалася лікарям із периферійних населених пунктів; освітній — організація профільних конференцій; організаційний — вивчення роботи медичних установ і розповсюдження кращого досвіду; санітарно-просвітницький — робота серед населення [3].

На засіданнях товариства обговорювалися актуальні питання стоматології, проводилися дискусії, формувалися та деталізувалися наукові погляди. Члени товариства продовжували наукову роботу, започатковану в лабораторіях і в клініках, обговорювали на зборах до офіційного оприлюднення результати кандидатських і докторських досліджень таких відомих учених, як Л. П. Григорьєвої, І. Є. Керейка, Н. Д. Лісової, П. Т. Максименка, Л. М. Нікітиної, В. А. Нікітина, М. Ф. Даценка, О. Н. Губської, О. А. Почтарьова [3, 5, 6].

Після поновлення роботи Харківського заводу зуболікарських матеріалів особливу увагу звертали на розробку та впровадження вітчизняних стоматологічних матеріалів. Члени правління товариства М. Ф. Даценко, С. З. Гуткін, М. Р. Марей були членами технічної ради заводу; доцент А. Е. Рофе — офіційним науковим консультантом [1, 2, 3]. Наукові теми, пов'язані із матеріалознавством, було відображено в науково-практичних доповідях: щодо використання базисних пластмас у ортопедичній стоматології; швидкозастигаючих і еластичних пластмас у алопластичних операціях на щелепно-лицевій ділянці. Було проведено попередні антропологічні дослідження, розроблено гарнітури та технології виготовлення й застосування штучних зубів, перевірено на безпечність і надійність, упроваджено в широку повсякденну медичну діяльність штучні пластмасові зуби для дорослих (А. Е. Рофе та В. Л. Устименко),

для дітей (М. А. Нападов) [10], базисні, самозастигаючі, еластичні та пластмаси для незнімних протезів (А. Е. Рофе, В. Л. Устименко, М. А. Нападов) [1].

Рада Міністрів УРСР 1967 р. видала постанову про переведення Харківського стоматологічного інституту до м. Полтави [5, 6], але робота товариства стоматологів не припинилася, було збережено всі основні напрями діяльності завдяки її керівнику проф. М. А. Нападову.

Упродовж 1965–1967 рр. унаслідок реорганізації стоматологічної кафедри Українського інституту удосконалення лікарів утворилися такі кафедри: кафедра ортопедичної стоматології — завідувач проф. М. А. Нападов, кафедра терапевтичної стоматології — завідувач проф. В. О. Нікітін, хірургічної стоматології — завідувач проф. В. Ф. Чистякова [2, 6, 9]. Згодом кафедру ортопедичної стоматології очолювали доц. О. П. Голубничий, проф. В. І. Гризодуб; кафедру терапевтичної стоматології — проф. В. Ф. Куцевляк, проф. О. В. Любченко; кафедру хірургічної стоматології — проф. Н. Д. Лісова, доц. Г. Л. Гольдфарб, проф. І. Г. Лісова.

У Харківському медичному інституті 1978 р. було відкрито стоматологічний факультет [4], а 1979 р. створено кафедру терапевтичної стоматології на чолі із проф. Г. Ф. Катуровою та кафедру ортопедичної стоматології під керівництвом доц. Л. Я. Чорного. Наступного року було засновано кафедру хірургічної стоматології під проводом проф. Ю. Ф. Григорчука, а за рік — кафедру стоматології дитячого віку, очолювану проф. В. І. Куцевляком. Кафедру терапевтичної стоматології згодом очолив проф. Є. М. Рябокони; кафедру ортопедичної стоматології — проф. В. П. Голік, проф. І. В. Янішен; хірургічної стоматології — проф. Г. П. Рузін, проф. С. С. Григоров; стоматології дитячого віку та імплантології — проф. Р. С. Назарян.

У Харківському національному медичному університеті 2006 р. було організовано кафедру стоматології, яку очолила проф. І. І. Соколова.

У ХМАПО 2010 р. створено кафедру стоматології дитячого віку, ортодонтії та імплантології [2, 9]. Першим керівником був проф. В. І. Куцевляк, тепер кафедру очолює проф. О. В. Любченко.

Наступна реорганізація стоматологічних кафедр ХМАПО відбулася 2017 р.: кафедру ортопедичної стоматології та ортодонтії дорослих було розгалужено на кафедру ортопедичної стоматології № 1 та ортопедичної стоматології № 2.

Кафедру ортопедичної стоматології № 1 очолює проф. В. І. Гризодуб, кафедру ортопедичної стоматології № 2 створено доктором медичних наук А. Ю. Ніконовим.

Наведені дані свідчать, що стоматологічна спільнота Харкова має потужний науковий потенціал. Нині в Харківському національному медичному університеті працює п'ять кафедр стоматологічного напрямку, така сама кількість відповідних кафедр у ХМАПО.

Товариство стоматологів Харківського медичного товариства вшановує пам'ять видатних харківських учених — корифеїв стоматологічної науки, якими було закладено основи вітчизняної наукової стоматології та стоматологічної освіти: проф. Г. Ф. Масло-ва, проф. Ю. М. Гофунга, проф. М. Б. Фабриканта, проф. І. А. Бегельмана, доц. А. Е. Рофе, проф. Б. Ю. Курлядського, проф. М. А. Нападава, проф. Ю. Й. Бернадського.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Воронов А. П., Лебеденко И. Ю., Воронов И. А. Ортопедическое лечение больных с полным отсутствием зубов. Москва : МЕД-пресс-информ, 2009. 344 с.
2. Жуков К. В. Історія розвитку післядипломної освіти лікарів-стоматологів у ХМАПО. *Питання експериментальної та клінічної стоматології*. 2019. Вип. 14. С. 70–75.
3. Жуков К. В. Харьковское медицинское общество стоматологов. Харьковское медицинское общество / под ред. проф. Н. А. Коржа. Харків : Новое слово, 2011. С. 338–340.
4. Історія Харківського державного медичного університету. 200 років. Харків : Контраст, 2005. 752 с.
5. Профессор Нина Денисовна Лесовая (к 80-летию со дня рождения). *Стоматолог*. 2003. № 3. С. 37–38.
6. Рибалов О. В., Яценко І. Я., Аветіков Д. С. Основні етапи життя та діяльності завідувачів кафедри хірургічної стоматології та щелепно-лицевої хірургії з пластичною та реконструктивною хірургією голови та шиї. *Вісник проблем біології і медицини*. 2014. Вип. 2. Т. 1 (107). С. 11–13.
7. Хвисьюк А. Н., Марченко В. Г., Бильченко А. В. Девять десятилетий государственного последипломного медицинского образования в Харькове. *Международный медицинский журнал*. 2013. № 4. С. 93–95.
8. Хвисьюк Н. И. К 150-летию Харьковского медицинского общества. *Международный медицинский журнал*. 2011. № 4. С. 107–111.
9. Хвисьюк О. М. Становлення та розвиток післядипломної освіти стоматологів в Харківській медичній академії післядипломної освіти. *Проблеми безперервної медичної освіти та науки*. 2017. № 3. С. 90–92.
10. Хорошилкина Ф. Я., Персин Л. С. Отечественная ортодонтия. Прошлое, настоящее, будущее. Краснодар : СК, 2009. 382 с.

ХАРЬКОВСКИЙ ВКЛАД В РАЗВИТИЕ ОТЕЧЕСТВЕННОЙ СТОМАТОЛОГИИ

Доц. К. В. Жуков, проф. А. Ю. Никонов

Харьковское научное общество стоматологов было создано в 1905 г. Тогда оно было секцией зубных врачей Харьковского медицинского общества (ХМО). С 1910 до 1941 г. председателем общества стоматологов был создатель украинской и советской научной стоматологии и высшего стоматологического образования проф. Е. М. Гофунг.

Приват-доцентура по одонтологии была основана в 1916 г. на кафедре хирургической факультетской клиники Харьковского университета, а в 1919 г. — кафедра одонтологии под руководством проф. Г. А. Масло-ва.

По инициативе Е. М. Гофунга и при поддержке общества в 1921 г. был создан первый в Украине и в СССР одонтологический факультет Харьковского государственного мединститута. В августе 1931 г. одонтологический факультет трансформирован в Харьковский стоматологический институт, который в 1967 г. перевели в г. Полтаву.

История последипломного образования стоматологов начата приказом НКЗ от 10 ноября 1923 г., которым был создан в Харькове Украинский центральный институт усовершенствования врачей (УЦИУЛ, сейчас — Харьковская медицинская академия последипломного образования (ХМАПО)), где преподавались стоматологические дисциплины.

Стоматологический факультет был открыт в Харьковском медицинском институте в 1978 г.

Приведенные данные свидетельствуют, что стоматологическое общество Харькова имеет мощный научный потенциал: в ХНМУ работает пять кафедр стоматологического направления, такое же количество соответствующих кафедр в ХМАПО.

Общество стоматологов Харьковского медицинского общества чтит память выдающихся харьковских ученых — корифеев стоматологической науки, которыми были заложены основы отечественной научной стоматологии и стоматологического образования.

Ключевые слова: общество стоматологов, одонтология, отечественная научная стоматология.